

บ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

โดย : จันทนา เภยจรรย์

สนับสนุนพัฒนาของสังกรชุมชน (องค์การมหาชน)
และโครงการพัฒนาสังคมเพื่อความมั่นคงของประเทศไทย

บ้านมั่นคง
ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

โดย
จันทนา เบญจทรัพย์

บ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

- เขียน : จันทนา เภญจทรัพย์
พิมพ์ครั้งแรก : พฤษภาคม 2548
จำนวนพิมพ์ : 3,000 เล่ม
จัดพิมพ์โดย : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
2044/28-33 ถ.เพชรบุรีตัดใหม่
เขตห้วยขวาง กทม. 10310
โทร. 0-2718-0911 โทรสาร. 0-2718-0937
- Homepage : www.codi.or.th
E-mail : codi@codi.or.th

คำนำ

ตามที่รัฐบาลได้มีนโยบายในการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยคนจน ในชุมชนแออัดตามแนวทางบ้านมั่นคง ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการโครงการ โดยการเช่าที่จากการทำเรือแห่งประเทศไทย เพื่อสร้างบ้านและชุมชนใหม่ โดยมอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) รับผิดชอบในการดำเนินการ

“ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12” เป็นหนึ่งในโครงการนำร่องบ้านมั่นคง ในอดีตได้มีการต่อสู้เพื่อความมั่นคงในที่อยู่อาศัยร่วม 30 ปี หลังเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคง ชาวชุมชนได้ร่วมกันสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ดินบริเวณใกล้เคียงกับที่อยู่เดิม (ห่างจากที่อยู่เดิมประมาณ 1 กิโลเมตร) ตั้งอยู่บริเวณลานจอดรถบรทุกหน้าชุมชนโรงหมู ขนาดพื้นที่ 5 ไร่ 1 งาน

จากการต่อสู้อันยาวนานเพื่อสิทธิในการอยู่อาศัยที่มั่นคง วันนี้ชาวชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ได้ร่วมกันสร้างครอบครัวที่อบอุ่น บ้านที่มั่นคง ชุมชนที่น่าอยู่ ร่วมกับภาคีพันธมิตรต่างๆ ซึ่งจะเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับชุมชนอื่นต่อไป

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

สารบัญ

- เปิดมุมมองสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวชุมชนแออัดคลองเตย 5
- หลากหลายกิจกรรมการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาชุมชนแออัดคลองเตย 11
- ความไม่มั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดคลองเตย
กับการแก้ปัญหาที่ผ่านมา 15
- “โครงการนำร่องบ้านมั่นคง ชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12”
เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย โดยชุมชนเป็นแกนหลัก 19
- จากบทเรียน...ความสำเร็จสู่การขยายผล 35

เปิดมุมมองชีวิตและความเป็นอยู่ ของชาวชุมชนแออัดคลองเตย

นับถอยหลังไปตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือประมาณปี พ.ศ. 2483 “คลองเตย” ซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน มีสภาพเป็นทุ่งนาผืนหนึ่ง มีผู้คนอาศัยอยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน คงไม่เคยมีใครคาดคิดมาก่อนว่าทุ่งนาเล็กๆ ผืนนี้ จะกลายสภาพมาเป็นชุมชนแออัดที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทยในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของ “คลองเตย” ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2490 หลังจากการทำเรือแห่งประเทศไทยได้ก่อสร้างท่าเรือนานาชาติและโกดังเก็บสินค้า ทำให้เกิดความต้องการแรงงานในการขนถ่ายสินค้าเป็นจำนวนมาก นับเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนจากต่างจังหวัดหลังไหลเข้ามาทำงานเป็นแรงงาน และเริ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แหล่งท่ามาหากินดังกล่าว จากผู้คนที่อาศัยอยู่เพียง 200 ครอบครัว ได้มี

การขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบัน มีผู้อยู่อาศัยอยู่ในบริเวณคลองเตยจำนวน 52,821 ครอบครัว ประชากรราว 135,000 คน กระจายอยู่ในชุมชน 43 แห่ง บนเนื้อที่ 765.3 ไร่ แบ่งเป็นที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทยจำนวน 397.5 ไร่ และส่วนที่เหลืออีก 367.8 ไร่ เป็นที่ดินของเอกชนและส่วนราชการอื่นๆ¹

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนแออัดคลองเตยในวันนี้ เปรียบเสมือนภาพสะท้อนการก่อเกิด การขยายตัวและการดำรงอยู่ของชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ รวมถึงเมืองอื่นๆ ในประเทศไทย ตราบใดที่กระแสการพัฒนาประเทศยังคงมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่ไม่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างทัดเทียมระหว่างเมืองกับชนบท เมืองจะกลายเป็นแหล่งดึงดูดให้เกิดการหลั่งไหลของประชากรจากทุกสารทิศ ปัญหาความแออัดของเมืองจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของบ้านเรือนโดยรอบท่าเรือคลองเตย ทำให้บริเวณดังกล่าวเกิดสภาพความแออัด และกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม

¹ นิตยา พร้อมพอชื่นบุญ และคณะ รวบรวม "วิถีชีวิตชาวชุมชนคลองเตย" ในที่ระลึก 25 ปี มูลนิธิดวงประทีป สิงหาคม 2546

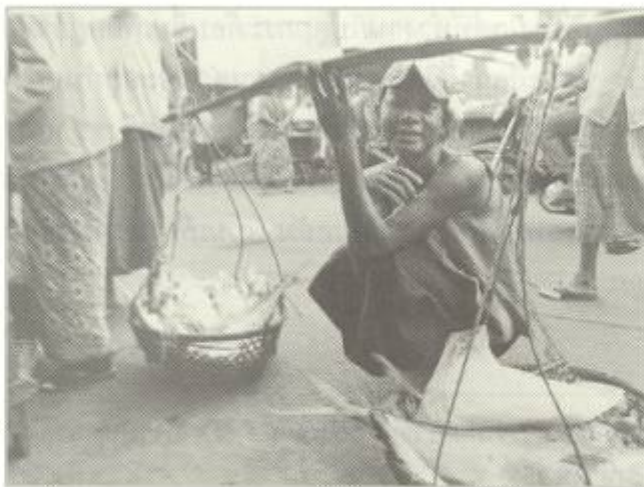
ช่วงเวลาดังกล่าว สภาพการอยู่อาศัยของชาวชุมชนคลองเตย อาจจะยังไม่แออัดคับแคบมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดพื้นที่ แต่หากพิจารณาถึงสภาพที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมจะพบว่าส่วนใหญ่ไม่ถูกสุขลักษณะ กล่าวคือ "...บ้านส่วนใหญ่เป็นหลังเล็กๆ ชั้นเดียว ปลูกสร้างด้วยวัสดุหาง่ายแถบนั้น เช่น เศษไม้ กระดาษแข็ง เป็นต้น..."

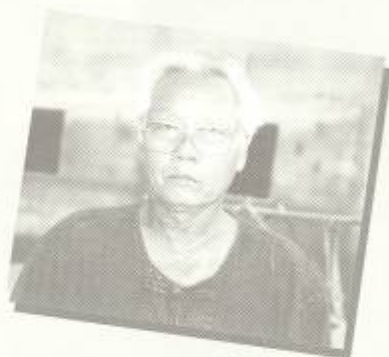
ครูประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ² ได้เล่าถึงสภาพของสลัมคลองเตยในสมัยนั้นว่า "...ผู้คนที่อยู่ในสลัม ล้วนอพยพมาจากต่างจังหวัด เข้ามาหางานทำในเมืองหลวง เมื่อเห็นที่ว่างใกล้ที่ทำงานก็ปลูกกระท่อมขึ้นเพื่ออยู่อาศัย โดยเจ้าของที่ดินก็ไม่ว่าอะไร ไม่สนใจว่าชีวิตของแรงงานเหล่านี้จะอยู่กันอย่างใด มีหน้าซำกลับรู้สึกว่าได้แรงงานถูกอยู่ใกล้ๆ บ้านเรือนของแรงงานจึงขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะสังคมเมืองต้องการแรงงานราคาถูก แรงงานที่ไม่ต้องมีสวัสดิการใดๆ ให้...นอกจากนี้ แรงงานอพยพที่อยู่อาศัยในสลัม เป็นเพียงแค่งกรรมกรรายวัน หาเช้ากินค่ำได้ค่าแรงถูก..."

² ประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ "การศึกษาของเด็กในสลัม : อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต" ในที่ระลึก 25 ปี มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามอญ สิงหาคม 2546

ถึงแม้ว่าสภาพสังคมและเศรษฐกิจภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไป เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในคลองเตย ก็ยังคงต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก ด้วยเหตุที่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือ จึงต้องดำรงชีพด้วยการประกอบอาชีพนอกระบบ

๑๑

สำหรับการทำโครงการบ้านมั่นคง กระบวนการทำงานของพวกเราเกิดความสามัคคีของชาวบ้าน มีคณะกรรมการ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ มีการประชุมร่วมกัน อันไหนไม่ถูกต้องต้องแก้ไขทันที ไม่ให้ปัญหาที่เกิดขึ้นคาราคาซัง มีการแบ่งหน้าที่กันทำการทำงาน ใครจะเป็นฝ่ายตรวจสอบ สืบราคา จัดซื้อ ออกไปดูวัสดุ เราจะเปรียบเทียบกันหลายๆ ร้าน คณะทำงานชุดนี้ต้องร่วมกันรับผิดชอบ

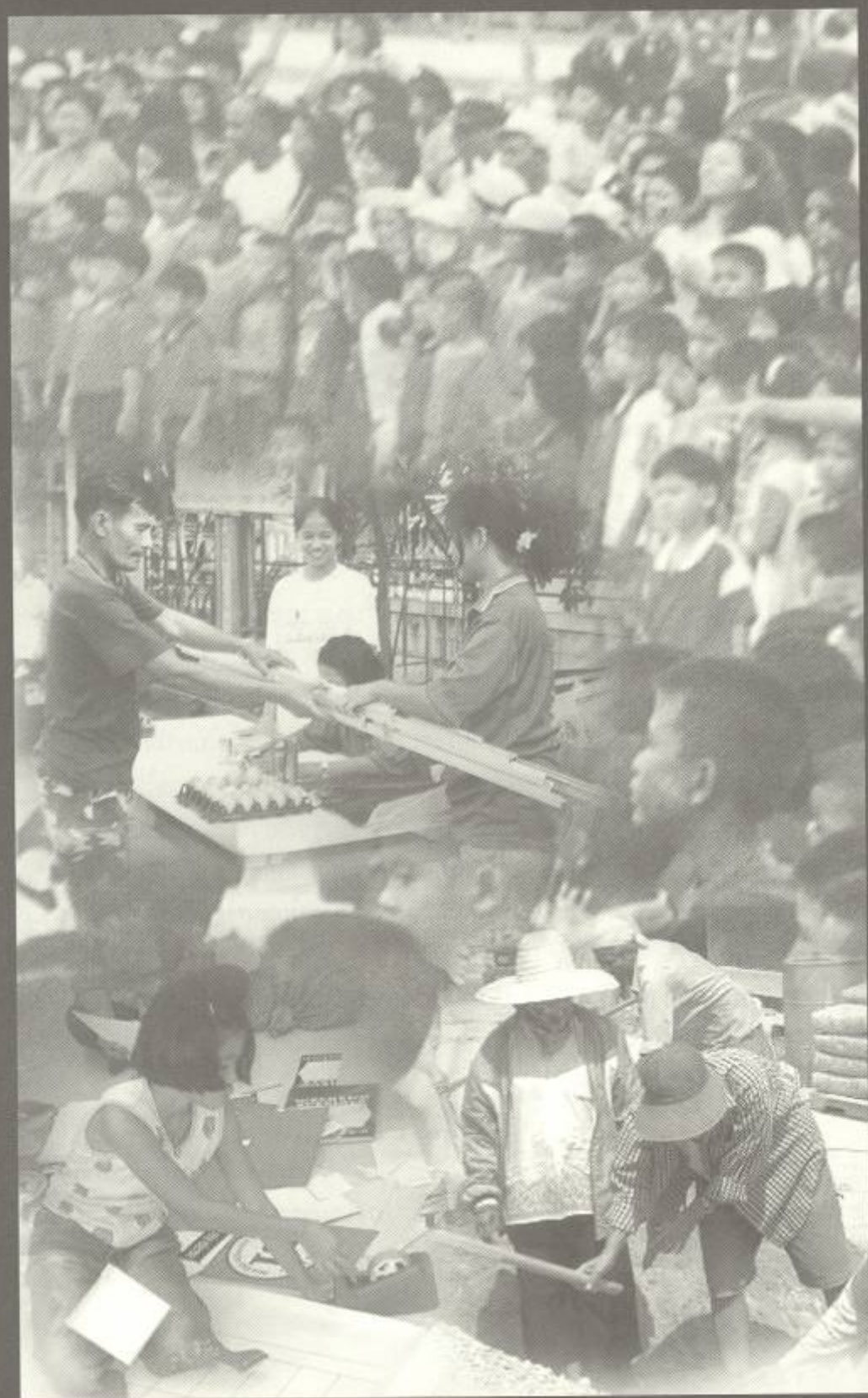
หลังจากไปดูมาแล้วก็ต้องเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการ ชื่อในนามสหกรณ์ ชื่อตามความต้องการของชาวบ้าน

หลังจากทำโครงการเสร็จแล้วก็มีแผนจะทำเครือข่ายเรื่องขยะ สิ่งแวดล้อม เติมนเวรยามในชุมชน ป้องกันอัคคีภัย จะมีสหกรณ์และมีตลาดอยู่ชั้นล่าง เน้นคนในชุมชนไปขายของในตลาดนี้ และถ้ามีกำลังยังคิดว่าจะไปหาสินค้าในราคาถูกมาขายให้ชาวบ้าน เปิดเป็นร้านค้าชุมชน ปันผลให้สมาชิกในชุมชน

ขณะนี้เราได้ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้กับชาวบ้านหรือคนรุ่นหลัง ความรู้สึกเหนื่อยก็เหนื่อยแต่มีความสุขภูมิใจ ทำเพื่อให้คนทั้งประเทศรู้ว่าคนในชุมชนแออัดไม่ได้นั่งนอนใจที่จะพัฒนาตัวเองและชุมชนให้ดีขึ้น...

๑๑

นายแก้ว พร้อมพองินบุญ
ประธานชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

หลากหลายกิจกรรมการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาชุมชนแออัดคลองเตย

จากสภาพปัญหาของชาวชุมชนคลองเตยที่กำลังรุนแรงมากขึ้นดังกล่าว นำมาซึ่งความพยายามในการแก้ไขปัญหาคงคนทีอาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนแออัดคลองเตยในหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่ริเริ่มดำเนินการโดยชาวชุมชนเอง และการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

เริ่มจากปี พ.ศ. 2511 จากสภาพปัญหาของเด็กในสลัม ซึ่งไม่สามารถเข้าโรงเรียนทั่วไปได้ เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่มีทะเบียนบ้านและสูติบัตร ครูประจำห้องและครูประทีป อึ้งทรงธรรม ซึ่งเป็นเยาวชนในคลองเตย จึงได้ร่วมกันจัดตั้ง “โรงเรียนวันละบาท” ขึ้นในบริเวณชั้นล่างของบ้านพัก เพื่อให้เด็กๆ ในสลัมได้มีโอกาสเรียนหนังสือ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาพื้นฐานของคนในชุมชนแออัดคลองเตย

นอกจากนี้ ชาวสลัมคลองเตยยังได้มีการรวมตัวกันครั้งแรกที่ได้ทุนโรงเรียนวันละบาท เมื่อเดือนตุลาคม 2514 เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการต่อสู้เรื่องการไล่อื้อ และได้มีการจัดตั้ง "คณะกรรมการหมู่บ้าน" จำนวน 21 คน เพื่อทำหน้าที่ในการเจรจาต่อรองกับผู้บริหารระดับสูงของการท่าเรือฯ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดบริเวณท่าเรือคลองเตย อาจกล่าวได้ว่าคณะกรรมการหมู่บ้านชุดนี้ เป็นองค์กรของชุมชนชุดแรกที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน

ต่อมาเยาวชนในชุมชนแออัดคลองเตยประมาณ 120 คน ได้มีการรวมตัว และจัดตั้ง “กลุ่มเยาวชนสลัมคลองเตย” เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และสังคม เช่น การสอนหนังสือเด็กในชุมชน การซ่อมสะพานทางเดินเข้าหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมกีฬา การแสดงดนตรี จัดเวทีการเสวนาปัญหาบ้านเมืองและสังคม รวมถึงสร้างสัมพันธ์กับกลุ่มเยาวชนนอกชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกัน เป็นต้น

กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มเยาวชน ต้องหยุดการเคลื่อนไหวภายหลังจากเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ตามคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครอง

งานพัฒนาชุมชนแออัดคลองเตย ได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2521 หลังจากที่เกิดอุบัติเหตุที่ปี่ อึ้งทรงธรรม ได้รับรางวัลแมกไซไซ (สาขาบริการชุมชน) และได้นำเงินรางวัลทั้งหมดมาก่อตั้ง “มูลนิธิดวงประทีป” เพื่อเป็นองค์กรในการสนับสนุน การแก้ไขปัญหาของชาวชุมชนแออัดคลองเตยในทุกๆ ด้าน นอกจากมูลนิธิดวง ประทีปแล้ว ยังมีองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่เข้ามาดำเนินงานพัฒนาในคลองเตย ได้แก่ มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล (ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคลเดิม) มูลนิธิรวมน้ำใจ มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม มูลนิธิศึกษาเอเชีย สถาบันการพัฒนาพื้นฐาน เป็นต้น

องค์กรพัฒนาดังกล่าว ได้มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐาน เช่น การช่วยเหลือ/พัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน ทั้งในเรื่องการดูแลเด็ก การจัดการศึกษาให้แก่เด็กในวัยต่างๆ การให้ทุนการศึกษา การส่งเสริมอาชีพ/รายได้แก่คนในชุมชน ฯลฯ การบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า เช่น กรณีเพลิงไหม้ นอกจากนี้ ยังได้มีส่วนร่วมสำคัญในการสนับสนุนการรวมตัวจัดตั้งองค์กรของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สมาพันธ์ชุมชนแออัดคลองเตย สหกรณ์บริการเพื่อการพัฒนา จำกัด กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคลองเตย (ขยะแห้งแลกไข่ไก่) ศูนย์รวมเยาวชนคลองเตย สมาคมอาสาสมัครต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

ความไม่มั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัย ของชุมชนแออัดคลองเตย กับการแก้ปัญหาที่ผ่านมา

จากการที่ชุมชนแออัดคลองเตยส่วนใหญ่อยู่ในที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย หน่วยงานรัฐอื่น รวมทั้งที่ดินของเอกชนบางส่วน ทำให้ขาดความมั่นคงในการอยู่อาศัย รวมถึงต้องเผชิญกับปัญหาการไร้ที่อยู่อาศัย หากพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดคลองเตยที่มีการดำเนินการแล้วในช่วงที่ผ่านมา พบว่ามีรูปแบบที่หลากหลาย

เริ่มต้นจาก พ.ศ. 2521 ภายหลังจากรัฐบาลได้ก่อตั้งการเคหะแห่งชาติ เพื่อเป็นหน่วยงานในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย การเคหะฯ ได้เข้ามาสนับสนุนการแก้ปัญหาชุมชนแออัดคลองเตย โดยการสร้างแฟลตในที่ดินของการท่าเรือฯ ให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดบริเวณคลองเตยเช่าอยู่

อาศัยในราคาถูก ซึ่งในระยะแรกได้ดำเนินการก่อสร้างแฟลตจำนวน 1,126 หน่วย ต่อมาในปี 2523 ได้สร้างเพิ่มอีกจำนวน 972 หน่วย

๑๑

อยู่ที่คลองเตยมานานแล้ว เพื่อนบางส่วนก็ย้ายไปอยู่ที่
วัชรพล จะตายแล้วไม่เคยได้อยู่บ้าน ก็มีวันนี้แหละ ไม่คิดไม่
ฝัน เวลาเรามีประชุมก็ไปประชุมกับเขา และช่วยทำกิจกรรม
ในชุมชน ทำมาตั้งแต่ก่อนโครงการบ้านมั่นคงจะเข้า ตอนออก
แบบบ้านก็ไปช่วยกันออกแบบ จนได้บ้าน 2 ชั้น อยู่แบบเก่า
ซิดซ์ซัด แล้วก็เหม็น หนูเยอะ แมลงวันเยอะ หายใจไม่เต็ม
ปอด มาอยู่อย่างนี้ก็สะอาด และสวยงามดี

๑๑

นางอุ๋ หมอกลงามศรี
ชาวชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

ก่อนปรับปรุง

หลังปรับปรุง

นอกจากรูปแบบที่อยู่อาศัยในลักษณะอาคารสูง ทางการเคหะฯ ได้จัดที่ดินบริเวณชานเมืองเช่นที่ซอยวัชรพล คลองกรุง ฯลฯ เพื่อเป็นทางเลือกในการอยู่อาศัยของชาวชุมชน ด้วยการจัดที่ดินเปล่าให้ชาวบ้านปลูกบ้านเอง แต่เนื่องจากพื้นที่ที่จัดให้ห่างไกลจากแหล่งทำมาหากินเดิมและสถานศึกษาของบุตรหลาน ชาวบ้านบางส่วนจึงไม่ต้องการย้ายไปอยู่ บางส่วนย้ายออกไปแล้วแต่ไม่สามารถอยู่ได้ต้องย้ายกลับมาบุกรุกในคลองเตยอีก เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและวิถีชีวิตของชุมชนแออัด

นอกจากนี้ในปี 2525 การท่าเรือฯ มีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่บริเวณชุมชนหมู่บ้านพัฒนา ทำให้ต้องรื้อย้ายชาวบ้านออกจากพื้นที่ ชาวบ้านได้มีการเจรจาต่อรองให้การท่าเรือจัดหาที่ดินแปลงอื่นให้ ในที่สุด การท่าเรือฯ ได้จัดหาที่ดินบริเวณใกล้เคียงกับที่ดินเดิมจำนวน 70 ไร่เพื่อรองรับชาวชุมชน โดยการเคหะแห่งชาติเป็นผู้เช่าที่ดินในอัตราตารางวาละ 1 บาท ระยะเวลา 20 ปี

“โครงการนำร่องบ้านมั่นคงชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12” เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย โดยชุมชนเป็นแกนหลัก

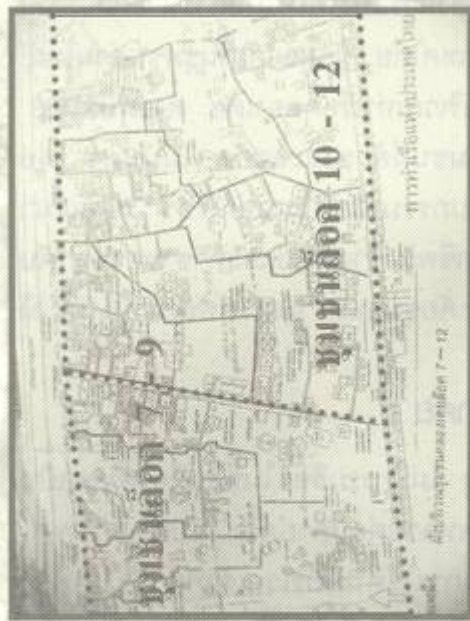
ตามที่รัฐบาลได้มีนโยบายในการพัฒนาความมั่นคงในการอยู่อาศัยของ
คนจนในชุมชนแออัดตาม “โครงการบ้านมั่นคง” และมอบหมายให้กระทรวงการ
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ
มหาชน) รับผิดชอบในการดำเนินโครงการ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยเริ่มจาก
โครงการนำร่องจำนวน 10 แห่ง

ชุมชนคลองเตยลือค 7-12 เป็นหนึ่งในโครงการนำร่องบ้านมั่นคง ตั้งอยู่ใน
เขตคลองเตย บริเวณโซน 2 (ตามผังแม่บทของการแบ่งพื้นที่โดยการท่าเรือฯ) บน
พื้นที่ประมาณ 45 ไร่ ของการทำเรือแห่งประเทศไทย ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่
อพยพมาจากชนบท เพื่อเข้ามาหางานทำในบริเวณท่าเรือคลองเตย ตั้งแต่ปี 2483
สภาพบ้านเรือนและการอยู่อาศัยของคนในชุมชนมีลักษณะแออัด ไม่มั่นคง โดย
ส่วนใหญ่ร้อยละ 54.68 ประกอบอาชีพเป็นกรรมกรบริเวณท่าเรือฯ รองลงมา
ร้อยละ 20.14 และร้อยละ 12.9 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายตามลำดับ

การดำเนินงานโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 มี
ขั้นตอนการทำงานที่สำคัญ กล่าวคือ

1. การต่อสู้เพื่อสิทธิในการอยู่อาศัย

จากการที่ชุมชนอาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่อาศัยอยู่เป็น
เวลานาน ทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาการไล่รื้อหลายต่อหลายครั้ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.
2515 เป็นต้นมา เนื่องจากการท่าเรือฯ ต้องการใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าว ไม่เพียง
แต่ปัญหาการไล่รื้อ ชุมชนยังต้องประสบกับปัญหาเพลิงไหม้ถึง 3 ครั้ง ปัญหาใน
เรื่องความไม่มั่นคงในที่ดินและการสูญเสียบ้านเรือนอันเป็นที่พักอาศัยดังกล่าว

สภาพที่อยู่อาศัยเดิมโดยรวมชุมชนคลองเตย ลอด 7-12

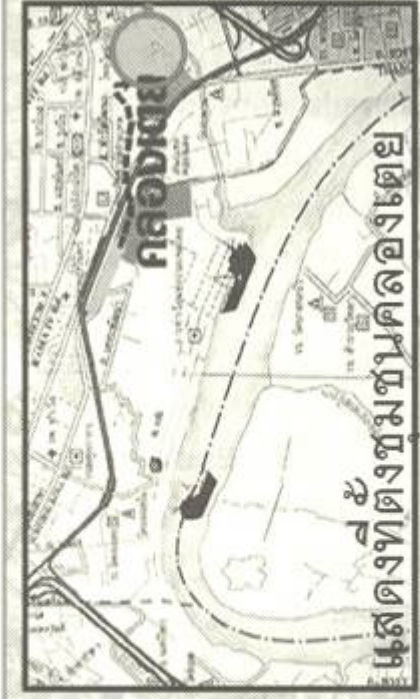

นับเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนต้องรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน การแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยของชุมชนได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อชุมชนได้ทราบข่าวว่าการท่าเรือฯ ต้องการใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าว และต้องการให้ชาวบ้านย้ายออกจากพื้นที่ ซึ่งชุมชนเสนอกับการท่าเรือฯ ว่าต้องการอยู่ในที่ดินเดิมหรือไกลจากที่ดินเดิมไม่เกิน 10 กิโลเมตร เนื่องจากต้องการอยู่ใกล้แหล่งทำมาหากิน และใกล้โรงเรียนของบุตรหลาน การท่าเรือฯ ได้สำรวจที่ดินว่างเปล่าบริเวณคลองเตยจำนวน 4 แห่ง เพื่อเสนอเป็นทางเลือกให้ชาวบ้าน แต่เนื่องจากพื้นที่ไม่เหมาะสม ชาวบ้านจึงไม่ต้องการย้ายไปอยู่ในที่ดินดังกล่าว

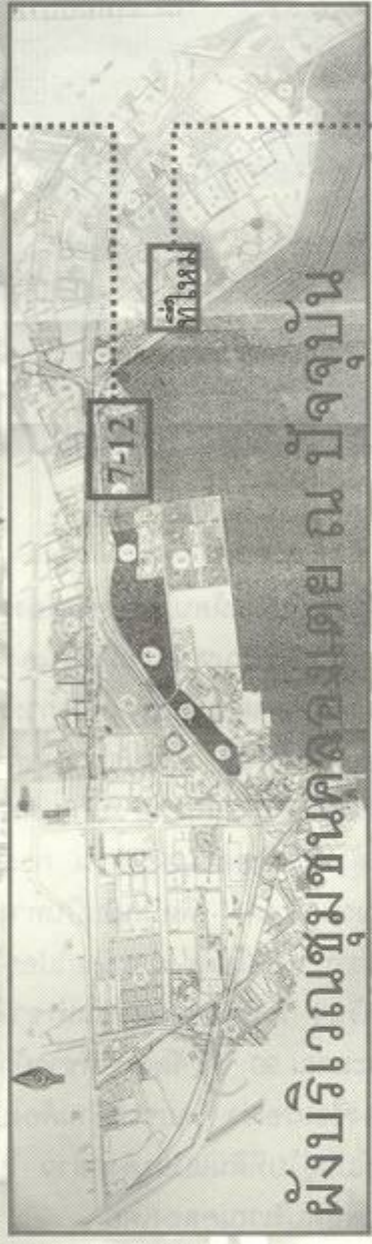
ต่อมาการท่าเรือฯ ร่วมกับการเคหะแห่งชาติ จัดหาที่ดินรองรับบริเวณซอยวัชรพล ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 90 ไร่ จัดสรรให้ชาวบ้านแปลงละ 19.5 ตารางวา เป็นที่ดินให้เปล่าโดยไม่ต้องซื้อหรือเช่า โดยชาวบ้านต้องปลูกบ้านเอง ปรากฏว่าชาวบ้านบางส่วนยินยอมย้ายไปอยู่ในที่ดินแปลงดังกล่าว ในขณะที่บางส่วนไม่ต้องการย้ายและยืนยันที่จะอยู่ในพื้นที่บริเวณคลองเตย

จนกระทั่งในปี 2542 ชาวบ้านได้รับหมายศาลให้รื้อย้ายออกจากพื้นที่ ชาวบ้านบางส่วนต้องยินยอมย้าย เนื่องจากเกรงว่าจะถูกดำเนินคดี ในขณะที่

ผังบริเวณชุมชนคลองเตย ล็อค 7-12

ก่อนการปรับปรุง

ผังบริเวณชุมชนคลองเตย ณ ปัจจุบัน

ผังปรับปรุงชุมชนคลองเตย ล็อค 7-12

ผังบริเวณโครงการกีฬาที่อยู่อาศัยใหม่ชุมชนคลองเตย ล็อค 7-12 พื้นที่ 6 ไร่ 1 งาน (เก็บเป็นค่าปกครองรถทุกโรงหมู่)

บางส่วนไม่ยอมย้าย และถูกดำเนินคดี จึงได้ประสานกับทนายความ และหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือ โดยได้มีการเจรจากับการทำเรื่อง เพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ในที่สุดการทำเรื่อง ได้ยินยอมให้ชาวบ้านย้ายไปอยู่ในที่ดินบริเวณลานจอดรถบรรทุกหน้าชุมชนโรงหมู ขนาดพื้นที่ 5 ไร่ 1 งาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ในปัจจุบัน โดยการทำสัญญาเช่ากับการทำเรื่อง

2. การเตรียมการเรื่องที่อยู่อาศัย

ในระหว่างกระบวนการเจรจาต่อรองในเรื่องที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ ชาวบ้านในชุมชนได้มีการร่วมกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่หลากหลาย โดยในส่วนของ การเตรียมการในเรื่องที่อยู่อาศัย ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์สร้างสรรค์พัฒนา เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2542 และสามารถระดมเงินออมได้ถึง 926,924 บาท (ณ เดือนสิงหาคม 2547)

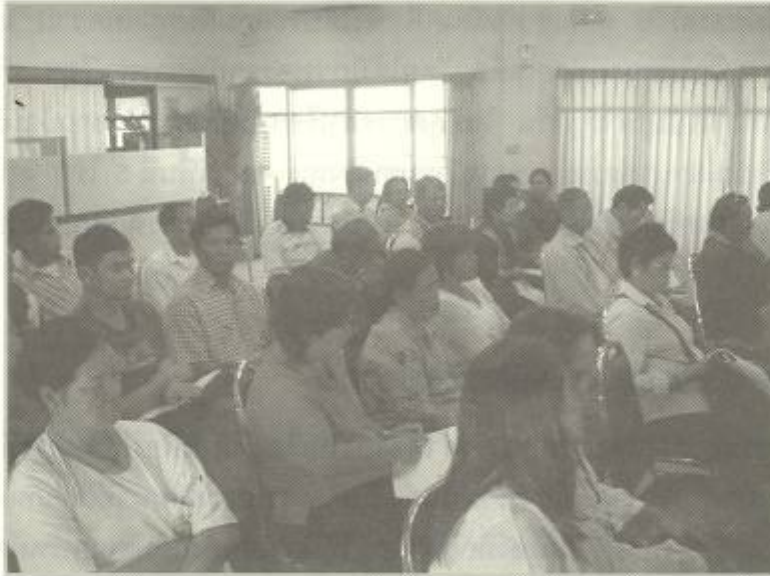
เมื่อเริ่มมีการก่อสร้างที่อยู่อาศัย กลุ่มจึงได้นำเงินออมทั้งหมดคืนให้แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกรนำไปใช้ในการปลูกสร้างบ้าน เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในเรื่องที่อยู่อาศัยของสมาชิก ต่อมาชุมชนได้ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์เคหสถานฯ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2547 เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชน ปัจจุบันสหกรณ์ฯ มีเงินค่าหุ้นรวม 35,450 บาท

กิจกรรมการออมทรัพย์ นอกจากจะเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องการเงินของสมาชิกแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้กิจกรรมออมทรัพย์เป็นเครื่องมือ รวมถึงเป็นการพัฒนาระบบการบริหารจัดการโครงการในอนาคต

3. การพิจารณาสิทธิของผู้อยู่อาศัยในโครงการ

ในกระบวนการพิจารณาสิทธิของผู้อยู่อาศัยในโครงการ ได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานสำรวจและพิจารณาสิทธิของผู้อยู่อาศัยในโครงการ โดยมีผู้แทนจากการทำเรื่อง ผู้แทนองค์กรสนับสนุนในพื้นที่ (มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล) และผู้แทนชุมชน เข้าร่วมในการพิจารณาสิทธิ

สำหรับเกณฑ์ในการพิจารณาสิทธิ คณะทำงานฯ มีความเห็นร่วมกันว่าจะไม่พิจารณาจัดสรรที่ดิน ให้แก่

- 1) บ้านบุกรุกใหม่ที่เข้ามาปลูกอยู่ในพื้นที่ หลังจากทำการทำเรื่องรับมอบพื้นที่ จากเจ้าบ้านเดิมแล้ว
- 2) บ้านบุกรุกที่เข้ามาปลูกหลังปี พ.ศ. 2536
- 3) ผู้ที่ปลูกบ้านในที่ดินวัชรพลแล้ว และรื้อย้ายบ้านเพียงบางส่วน
- 4) บ้านเช่าซึ่งเป็นบริวารของผู้ได้สิทธิ
- 5) เพิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นร้านค้า เล้าไก่ โรงจอดรถ
- 6) บ้านที่ได้รับสิทธิที่ดินวัชรพลแล้ว และกลับมาปลูกบ้านอยู่ใหม่
- 7) ผู้ที่เคยได้รับสิทธิ ซึ่งการทำเรื่อง เคยพิจารณาให้สิทธิเรื่องที่อยู่อาศัย แล้ว และกลับมาปลูกบ้านอยู่ใหม่ เช่น แพลด ชุมชน 70 ไร่

จากการพิจารณาสีทธิตามหลักเกณฑ์ข้างต้น ปรากฏว่ามีผู้ผ่านการพิจารณาสีทธิเข้าอยู่อาศัยในโครงการรวม 114 ราย

4. การออกแบบผังชุมชนและแบบที่พักอาศัย

เมื่อทราบจำนวนผู้อยู่อาศัยในโครงการที่ชัดเจน ชุมชนได้ประสานงานกับสถาปนิกชุมชน เพื่อเข้าร่วมออกแบบผังชุมชน และแบบที่อยู่อาศัย โดยสามารถจัดแบ่งแปลงที่ดินได้จำนวน 114 แปลง เป็นที่ดินขนาด 15 ตารางวา และ 7.5 ตารางวา นอกจากนี้ยังได้จัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยส่วนกลาง สำหรับใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน เพื่อสร้างอาคารที่ทำการชุมชน ที่ทำการสหกรณ์ ศูนย์การเรียนรู้

ชุมชน รวมถึงสร้างลานกีฬาและสนามเด็กเล่น สำหรับลูกหลานในชุมชนอีกด้วย
 ในส่วนของแบบบ้าน ชุมชนได้ร่วมกันออกแบบบ้านใน 4 รูปแบบ แบ่งเป็น
 บ้านเดี่ยวขนาด 15 ตารางวา, ขนาด 7.5 ตารางวา และบ้านแฝด 2 หลัง และ
 4 หลัง ขนาดพื้นที่ใช้สอยตั้งแต่ 45.5 - 91 ตารางเมตร ราคาก่อสร้างต่อหน่วยอยู่
 ระหว่าง 170,000 - 220,000 บาท ค่าผ่อนส่งบ้านรวมดอกเบี้ย³ ต่ำสุด 1,375
 บาท และสูงสุด 1,600 บาทต่อเดือน

³ พอช. สนับสนุนสินเชื่อเพื่อการสร้างบ้านให้ชุมชนอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี โดยชุมชนให้ชาวบ้าน
 กู้ร้อยละ 3 ต่อปี ซึ่งส่วนต่าง 2% ชุมชนจะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการต่างๆ

บ้านแฝด

บ้านเดี่ยว

(15 ตร.วา)

บ้านแฝด

4 ครอบครั้ว

แบบบ้าน

บ้านเดี่ยว

(7.5 ตร.วา)

คนพวกพี่เขาจะรับอุปการะ ๖๖ กับอีกครอบครัวอีก ๒

ไปทำงานก็ไปมาเหมือนกัน ไปดูที่อื่นมาเขาสามีภรรยา
ช่วยกันดี ที่นี้ที่รวมตัวกันบอกต้อๆ กันว่าพวกรุ่นนี้จะเทปูน ใครว่าง
ก็มา ใครเลิกงานเร็วก็มา แต่ก่อนก็ต่างคนต่างอยู่ ตอนนี้ได้
เพื่อน ได้พี่เยอะแยะ ไม่เคยรู้จักก็รู้จักกันหมด พี่พาสายกันได้
ภูมิใจมีบ้านของเราเอง ได้เพื่อน มีคนรู้จักมากขึ้น ถูก
ก็ได้ที่อยู่สบายมากขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ไม่ต้องห่วงว่าลูกจะ
โดนรถไฟหรือรถเหยียบ

๙๙

นางธนพร บุญศิริ
ชาวชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

แบบบ้าน	จำนวนหน่วย		ขนาดพื้นที่ ใช้สอย (ตรม.)	สินเชื่อ (บาท/หน่วย)	ค่าผ่อนส่ง (บาท/เดือน)
	รวม	ใช้สินเชื่อ			
บ้านเดี่ยว (15 ตารางวา)	46	37	91	220,000	1,600
บ้านเดี่ยว (7.5 ตารางวา)	32	17	45.5	180,000	1,455
บ้านแฝด 2 หลัง	24	16	52	175,000	1,414
บ้านแฝด 4 หลัง	12	11	47.25	170,000	1,375
รวม	114	81			

5. การเสนอโครงการบริการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และสินเชื่อเพื่อการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย

ชุมชนได้เสนอรับงบประมาณตามโครงการบ้านมั่นคง จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จำนวนรวมทั้งสิ้น 25.9 ล้านบาท แบ่งเป็นงบอุดหนุนเพื่อการพัฒนาสาธารณูปโภคจำนวน 9.3 ล้านบาท และสินเชื่อเพื่อการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยให้แก่สมาชิกจำนวน 16.6 ล้านบาท

	งบประมาณรวม	ผู้รับภาระ		เจ้าของที่ดิน	พอท.
		รัฐบาล	ชุมชน		
1. ค่าเช่าที่ดิน 5 ไร่ 1 งาน 23 ตารางวา (ค่าเช่าตารางวาละ 5 บาท/เดือน ระยะเวลาเช่า 3 ปี)	378,000 (10,500 บาท/เดือน X 36 เดือน)	-	378,000	กรณีเอกชนเช่าจากรัฐ จะคิดค่าเช่าตารางวาละ 15 บาท/เดือน	-
2. ค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัย	26,576,000	7,474,500 (ได้รับการส่งเงินต่างอัตราดอกเบี้ย 3% ต่อปี รวม 15 ปี)	19,101,500 (รวมดอกเบี้ย 1% ต่อปี ระยะเวลา 15 ปี)	-	16,610,000 (ใช้สินเชื่อจากกองทุนพอท.)
3. ค่าปรับปรุงพัฒนาระบบสาธารณูปโภค	9,366,372	9,366,372	-	-	-
รวม	36,320,372	16,840,872	19,479,500	-	16,610,000

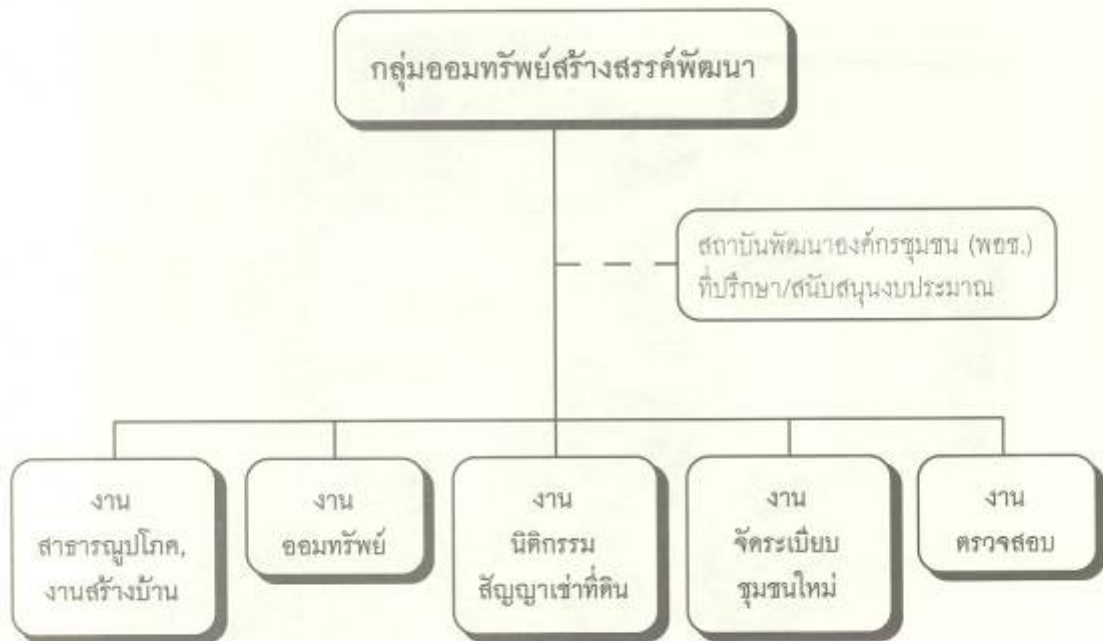
หากพิจารณางบลงทุนรวมของโครงการ (ประกอบด้วยค่าพัฒนาระบบสาธารณูปโภค, ก่อสร้างบ้าน, ส่วนต่างดอกเบี้ย และค่าเช่าที่ดิน พบว่าโครงการนี้มีมูลค่าการลงทุนรวมทั้งสิ้น 36.3 ล้านบาท ในมูลค่าการลงทุนดังกล่าวชุมชนเป็นผู้รับภาระจำนวน 19.5 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 53.6 ของมูลค่ารวมของโครงการ ในขณะที่รัฐบาลอุดหนุนส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย และงบประมาณระบบสาธารณูปโภคจำนวน 16.8 ล้านบาท ส่วนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนสินเชื่อในการปลูกสร้างบ้านจำนวน 16.6 ล้านบาท

6. โครงสร้างการบริหารจัดการชุมชนและข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันในชุมชน

โครงการบ้านมั่นคงชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการโครงการทุกขั้นตอน รวมถึงสนับสนุนให้ชุมชนจัดระบบการดูแลร่วมกันภายในชุมชน

โครงสร้างการบริหารจัดการของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 จัดแบ่งการทำงานเป็นฝ่าย โดยพิจารณาจากเนื้อหาางานที่ต้องดำเนินการในแต่ละด้าน ในแต่ละงานจะมีแกนนำและชาวบ้านเข้าร่วมเป็นทีมงาน ดังภาพ

นอกจากโครงสร้างการบริหารจัดการชุมชนดังกล่าว ชุมชนยังได้ร่วมกัน กำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ประกอบด้วย

1. ดูแลสมาชิกในครอบครัวให้ปลอดภัยจากยาเสพติด
2. ไม่วาง/ปลุกสิ่งของบนทางเท้า
3. มีการเดินเวรยาม (คนในชุมชนหมุนเวียนกัน)
4. มีการจัดการเรื่องของขยะ
5. หน้าบ้านน่ามอง เช่น ปลูกต้นไม้ จัดเก็บขยะมูลฝอย ซ่อมแซมทางเดิน ทำความสะอาดพื้นที่ส่วนรวม
6. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (ประชุม 1 ครั้งต่อเดือน) และ กิจกรรมวันสำคัญอื่นๆ
7. มาตรการรูปแบบของสหกรณ์
 - เบสิยีสทธิ ผู้รับสิทธิเสียชีวิต สามารถมอบให้ผู้รับผลประโยชน์ได้
 - ขายสิทธิ ต้องขายคืนให้กับสหกรณ์ (ครอบครัวขยายจากสมาชิกเดิม สามารถซื้อจากสหกรณ์ได้โดยสหกรณ์เป็นผู้กำหนด)
8. ติดไฟฟ้าให้แสงสว่างทางเดินเท้าหน้าบ้านของแต่ละบ้าน
9. สัตว์เลี้ยง ต้องดูแลรักษาความสะอาดของสัตว์เลี้ยงของแต่ละบ้าน
10. ระมัดระวังการขับซี้รถยนต์และจักรยานยนต์ ห้ามเสียงดังเกินปกติ

7. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ศึกษางานโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนอื่น

ระหว่างการดำเนินงานโครงการในแต่ละขั้นตอน ชุมชนได้มีโอกาสไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ศึกษางานแนวทางและรูปแบบโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย เช่น โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพฯ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาชุมชนในที่ดินของการรถไฟฯ กรณีชุมชนทับแก้ว รวมถึงเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการบ้านมั่นคงอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำบทเรียนมาปรับใช้ในการดำเนินงานในพื้นที่

จากบทเรียน...ความสำเร็จ สู่การขยายผล

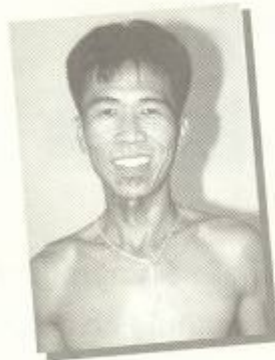

กว่า 30 ปีของการต่อสู้เพื่อสิทธิในการอยู่อาศัยของชาวชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ในวันนี้ เปรียบเสมือนบทพิสูจน์ของขบวนการภาคประชาชนที่ได้ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาของตนเอง จากชุมชนที่ต้องเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย จนปัจจุบัน ชุมชนสามารถอาศัยอยู่ในที่ดินที่ทุกคนพึงพอใจ เนื่องจากเป็นที่ดินที่ไม่ไกลจากที่ดินเดิม ไม่ไกลจากที่ทำมาหากินและโรงเรียนของบุตรหลาน รวมถึง...ไม่ไกลจากประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชุมชน

ความสำเร็จของการต่อสู้ดังกล่าว คงไม่ใช่จุดสิ้นสุดในกระบวนการพัฒนาของชุมชน แต่อาจจะเป็นการเริ่มต้นของการสร้างชุมชนใหม่...ชุมชนที่มั่นคงและเข้มแข็ง เพื่อคนรุ่นลูกรุ่นหลานจะได้สืบทอดประวัติศาสตร์ของชุมชนสู่คนรุ่นต่อไป

ความสำเร็จของชุมชนในวันนี้คงไม่อาจเกิดขึ้น หากปราศจากการสนับสนุนในด้านต่างๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของที่ดินคือการท่าเรือแห่งประเทศไทย สำนักงานเขต สถานีตำรวจคลองเตย มูลนิธิและองค์กรพัฒนาต่างๆ ในคลองเตย ซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่ รวมถึงสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งรับผิดชอบในการประสานการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง

นอกจากนี้ บทเรียนของชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 ยังได้ส่งผลให้ชุมชนที่กำลังประสบปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยของชุมชนอื่นในเขตคลองเตยเกิดความมั่นอกมั่นใจในการพัฒนาที่อยู่อาศัยจนเกิดเป็นแผนการแก้ปัญหาชุมชนแออัดในเขตคลองเตย โดยการขยายผลจากชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 สู่ชุมชนคลองไผ่สิงห์โตและชุมชนตลาดปิ้ง ภายในปี 2548

“

การได้ร่วมงานกับคนในชุมชนรู้สึกจำดี บางครั้งเหนื่อย แต่ก็สนุก เราสร้างบ้านก็จะประหยัด จ้างช่างทำเฉพาะบางอย่าง มีการมาช่วยกัน ถ้าเราตั้งใจถึงแม้เราจะคนน้อย แต่ถ้าเราทำทุกวันมันก็เสร็จ เพียงแต่ว่าอาจจะช้ากว่าเขาหน่อย ถ้าเราไปจ้างคนอื่นทำ แต่มันไม่ได้ตั้งใจเรา

”

นายอดิชัย รัตนบุญกร

ชาวชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12

ไม่เพียงแต่การขยายผลสู่ชุมชนอื่นในเขตคลองเตย ยังมีชุมชนนอกเขตคลองเตย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง/สนใจ ทั้งในและต่างประเทศ ให้ความสนใจมาศึกษาเรียนรู้แนวทางการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12 อย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงมีแผนที่จะจัดทำศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ของชุมชนสู่บุคคล องค์กร หน่วยงานที่สนใจต่อไป

● ภาพชุมชนก่อนปรับปรุง

● พื้นที่สร้างชุมชนใหม่ บริเวณลานจอดรถบรรทุกหน้าชุมชนโรงหมู (ก่อนการปรับปรุง)

- สภาพชุมชนหลังการปรับปรุง

“

สำหรับการทำโครงการบ้านมั่นคง กระบวนการทำงานของพวกเราเกิดความสามัคคีของชาวบ้าน มีคณะกรรมการ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ มีการประชุม ร่วมกัน อันไหนไม่ถูกต้องต้องแก้ไขทันที ไม่ให้ปัญหาที่เกิดขึ้นคาราคาซัง มีการแบ่งหน้าที่กันทำ การทำงานใครจะเป็นฝ่ายตรวจสอบ สืบราคา จัดซื้อ ออกไปดูวัสดุ เราจะเปรียบเทียบกันหลายๆ ร้าน คณะทำงานชุดนี้ต้องร่วมกันรับผิดชอบ

”

นายแก้ว พร้อมพ้อชื่นบุญ
ประธานชุมชนสร้างสรรค์พัฒนา 7-12